

Melk(producten), boter, kaas en eieren

Consumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2022

Hans Dagevos, David Verhoog en Peter van Horne

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Melk(producten), boter, kaas en eieren

Consumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2022

Hans Dagevos, David Verhoog en Peter van Horne

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van en gefinancierd door Wakker Dier.

Wageningen Economic Research
Wageningen, juni 2023

NOTA
2023-090
ISBN 978-94-6447-730-6

Hans Dagevos, David Verhoog en Peter van Horne, 2023. *Melk(producten), boter, kaas en eieren; Consumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2022*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2023-090. 12 blz.; 1 fig.; 1 tab.; 6 ref.

Deze nota geeft een overzicht van de consumptie van zuivelproducten en eieren per hoofd van de bevolking in Nederland in de jaren 2005-2022. Een onderscheid wordt gemaakt tussen consumptiemelk, consumptiemelkproducten, boter(olie), kaas en eieren. Het totale verbruik van melk(producten) vertoont een aanmerkelijke daling in de loop der jaren. De neerwaartse trends voor zowel melk als melkproducten krijgen in beide gevallen een onderbreking in de 'coronajaren' 2020-2021, maar de (voorlopige) 2022-cijfers suggereren dat de dalende trends na corona weer verdergaan. Het kaasverbruikscijfer per hoofd van de bevolking beweegt zich in omgekeerde richting en laat een opwaartse trend zien sinds 2005 om uit te komen op een stabiel en hoog consumptieniveau in recente jaren (2019-2022). De verbruikscijfers voor boter(olie) en eieren vertonen in vergelijking met voornoemde productgroepen respectievelijk nauwelijks en geringere verandering over de jaren.

Trefwoorden: Zuivelconsumptie, Nederland

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/632307> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2023 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2023
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Nota 2023-090 | Projectcode 2282100513

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Berekeningswijze	6
3	Verbruikscijfers melk(producten), boter, kaas en eieren per hoofd van de bevolking	7
4	Enkele reflecties	9
	Bronnen en literatuur	10

1 Inleiding

Wageningen Economic Research becijfert sinds 2015 (Verhoog et al., 2015) jaarlijks het vleesverbruik in Nederland per hoofd van de bevolking. Naast de interesse van Wakker Dier voor de mate waarin vlees wordt geconsumeerd in Nederland en welke verandering zich hierin voordoet in de loop van de tijd, is er ook belangstelling voor andere dierlijke producten in ons voedingspatroon. Daarom wil Wakker Dier ook zicht krijgen op de omvang van de consumptie van melk(producten), boter(olie), kaas en eieren per hoofd van de bevolking in Nederland. In deze nota zijn deze via een macrobenadering voor meerdere jaren berekend om zo een overzicht te krijgen van zowel de niveaus per jaar als de trends over de tijd. Met betrekking tot het laatste: de tijdspanne betreft de jaren 2005-2022.

Het eerstvolgende hoofdstuk 2 gaat in op de zogenoemde macrobenadering die gebruikt is om de consumptie per hoofd van de bevolking van de vijf meegenomen productcategorieën te becijferen.

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de consumptie van de vijf onderscheiden productgroepen consumptiemelk, consumptiemelkproducten, boter(olie), kaas en eieren per jaar en de ontwikkeling daarin over de jaren 2005-2022.

Het afsluitende hoofdstuk 4 reflecteert kort op de bevindingen om ze daarmee in een wat breder perspectief te plaatsen.

2 Berekeningswijze

Wageningen Economic Research gebruikt de systematiek van de voorzieningsbalansen om voor diverse dierlijke producten (vlees, eieren en zuivel) de consumptie per hoofd van de bevolking te bepalen. Het gaat hier om een macrobenadering van de consumptie. Deze methodiek sluit aan bij de methode zoals die in het verleden tot 2012 is toegepast door de Productschappen voor Vee, Vlees en Eieren (PVE) en het Productschap Zuivel (PZ). Alle productschappen zijn per 1 januari 2015 opgeheven. Een aantal activiteiten van PZ zijn overgenomen door de ketenorganisatie ZuivelNL.

De methodiek die wordt gebruikt bij het becijferen van de vleesconsumptie per hoofd van de bevolking staat beschreven in bijvoorbeeld Dagevos et al. (2022). Hieronder wordt meer specifiek ingegaan op de methodiek die is gebruikt voor de bepaling van de consumptie per hoofd van de bevolking voor zuivelproducten. De methodiek komt erop neer dat het verbruik in een bepaald jaar wordt afgeleid van de productie van consumptiemelk, consumptiemelkproducten, kaas en boter(olie) in dat jaar.

Als databron is gebruikgemaakt van cijfers van ZuivelNL en van de CBS-statistiek over melkaanvoer en zuivelproductie door zuivelfabrieken. Naast productiecijfers worden ook handelscijfers van het CBS gebruikt over invoer en uitvoer van melk- en melkproducten. In de CBS-handelsstatistieken valt zuivel uiteen in een groot aantal verschillende productcodes. In totaal zijn meer dan 200 van deze productcodes in onze berekeningen meegenomen. Import en export van producten waar zuivelproducten in verwerkt zijn, zoals bijvoorbeeld boter in koekjes, zijn in deze berekeningen buiten beschouwing gelaten. Dat komt omdat het moeilijk is om op nationaal niveau te bepalen hoeveel boter deze producten - afkomstig bovendien van verschillende fabrikanten - bevatten. Impliciet zit de consumptie van boter die is verwerkt in binnenlands geproduceerde koekjes, gebakjes, etc. wel in deze cijfers.

Met betrekking tot boter(olie) en kaas wordt ook rekening gehouden met voorraadmutaties en statistische correcties om grote, onverwachte en niet realistische schommelingen van jaar op jaar te voorkomen. Op basis van deze methode wordt de zuivelconsumptie per hoofd van de bevolking zo goed mogelijk benaderd. Voor de goede orde wordt vermeld dat de berekeningen alleen gericht zijn op menselijke consumptie van zuivelproducten. Deze werkwijze sluit aan bij de internationaal gangbare aanpak.

Voor wat eieren betreft wordt de balans opgemaakt op basis van productie- en invoer- en uitvoercijfers. De berekening wordt gemaakt in aantal stuks eieren waarbij voor de omrekening naar kilogrammen wordt uitgegaan van 61 gram per ei (circa 16 eieren in een kilogram). Het verbruikscijfer gaat over het totaal aan 'tafeleieren' (dat wil zeggen: in de schaal gekocht in de retail), verbruik foodservice (onder andere catering), evenals het verbruik van eieren in allerlei samengestelde producten zoals sauzen, pasta, gebak/cake, etc. Gelijk aan de becijferingswijze van het boterverbruik, tellen de eieren die verwerkt zijn in producten die binnenlands geproduceerd zijn dus (indirect) mee in de berekeningen. Voor eieren heeft Wageningen Economic Research ook de beschikking over GfK-cijfers van de huishoudelijke aankopen van het consumentenpanel. Dit betreft alleen de totale volumes per jaar, zonder opdeling naar periode, soort of regio.

3 Verbruikscijfers melk(producten), boter, kaas en eieren per hoofd van de bevolking

Voordat hieronder wordt ingegaan op de gevonden verbruikscijfers voor elk van de vijf onderscheiden productcategorieën, is het verhelderend eerst even stil te staan bij de concrete producten die onder elke categorie valt. Zuivel is een breed begrip. Het gaat hier immers om voedingsproducten op basis van melk. We maken een onderscheid tussen consumptiemelk en consumptiemelkproducten. Consumptiemelk gaat over niet-ingedikte melk en room met een vetgehalte van minder dan 6%. Consumptiemelk betreft volle, halfvolle en magere melk. Onder consumptiemelkproducten vallen zulke producten als yoghurt, vla, pap, pudding, karnemelk, chocolademelk of drinkyoghurt. Kwark valt onder de productcategorie kaas, die verder bijvoorbeeld ook smeltkaas of buitenlandse kazen omvat. Boter(olie) betreft roomboter en andere van melk afkomstige vetstoffen evenals zuivelspreads (dit is 'hybride boter' die verschilt van boter door minder dierlijk vet (60% in plaats van 80%) en door bijmenging van plantaardige olie). En zoals in het voorgaand hoofdstuk is aangegeven gaat het voor eieren om de directe consumptie van tafeleieren, zowel thuis als buitenshuis, evenals om eieren die verwerkt zijn tot ei-product en gebruikt zijn in levensmiddelen die in Nederland worden geconsumeerd.

In de vijf meegenomen productgroepen tekenen zich verschillende trends af. Voor eieren en boter(olie) laten zich in de tijd tamelijk vlakke lijnen trekken. Het consumptieniveau verandert weinig. Voor boter(olie) geldt dat het niveau van 2005 gelijk is aan dat van 2021 (evenals de inschatting voor 2022). Het verbruikscijfer voor eieren schommelt al jaren zo rond de 12 kg (circa 195-200 eieren) per hoofd per jaar. Een dalende beweging in 2022, die zich voor meer productcategorieën manifesteert, laat zich in het geval van eieren behalve met stijgende (energie- en voer)kosten ook in verband brengen met schaarste-effecten vanwege vogelgriep, waardoor de winkelprijzen van eieren in 2022 fors hoger waren.

Voor melk en melkproducten zijn er duidelijk dalende trends, waarbij die voor consumptiemelk nog sterker is dan voor consumptiemelkproducten.¹ Als we 2022 nog even buiten beschouwing laten omdat het hier voorsnog om geschatte (productie)cijfers gaat, dan betreft de daling tussen het beginjaar 2005 van de meegenomen tijdreeks en 2021 een grootte van 11,8 kg minder melk per hoofd van de bevolking per jaar en komt dat voor melkproducten uit op een vermindering van 9,3 kg pp/pj. Dit is in beide gevallen circa 20% minder dan de verbruikshoeveelheid in 2005. Wanneer de inschatting van de 2022-cijfers kloppen, dan zetten in beide gevallen de neerwaartse trends zich weer voort na de coronajaren 2020-2021, waarbij voor consumptiemelk het verbruikscijfer nog boven dat van de 'pre-coronajaren' 2017-2019 blijft, maar waarbij consumptiemelkproducten voor 2022 uitkomen op een hoeveelheid die onder het niveau zakt dat vóór de coronaperiode werd bereikt.

Waar de langeretermijntrends voor melk en melkproducten dalende zijn, geldt het omgekeerde voor kaas: een vrijwel ononderbroken stijgende lijn is karakteristiek voor deze productgroep, met een stabilisering op een hoog niveau als het om de laatste jaren (sinds 2019) gaat. Voor het 'post-coronajaar' 2022 tekent zich een geringe daling af ten opzichte van de (corona)jaren 2019-2021. Mocht de nu gemaakte inschatting voor 2022 bevestigd worden, dan loopt de stijging met niet minder dan 7,4 kg tussen 2005 en 2021 terug naar 6,7 kg voor wat 2005-2022 betreft. Nemen we voor nu de vergelijking tussen 2005 en 2021, dan gaat het om zo'n 40% meer kaas dan het 'startgewicht' in 2005. Terwijl melk(producten) gaandeweg dus minder populair zijn geworden, heeft kaas mettertijd onmiskenbaar aan populariteit gewonnen. We blijven 'kaaskoppen' zagezegd.

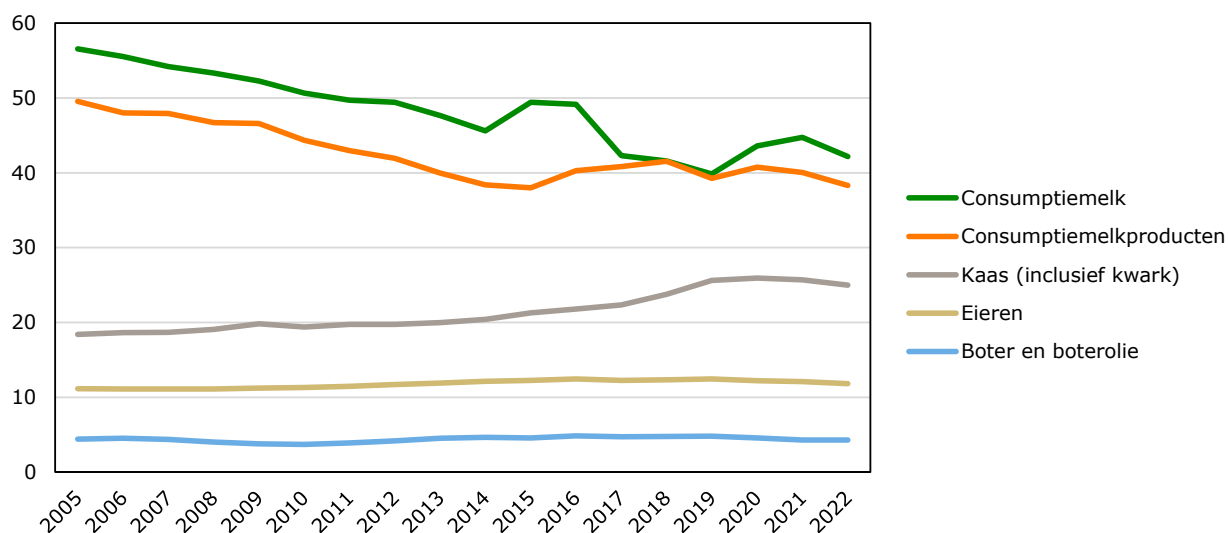
¹ Voor consumptiemelk doet zich een onverwachte stijging voor in de jaren 2015 en 2016. Het betreft hier vrijwel zeker een fout in de data. Maar we hebben niet (bij ZuivelNL) kunnen achterhalen waar de fout (in de data) zit. Omdat dit onopgehelderd is hebben we de 'hobbel' in de trend niet gecorrigeerd in de cijfers voor die twee jaren in Tabel 3.1 en de trend in Figuur 3.1. Maar we vermelden hier graag bij dat het plausibel is om de lijn tussen 2014 en 2017 denkbeeldig naar beneden door te trekken zodat de jaren 2015 en 2016 de dalende trend volgen conform de jaren daarvoor en daarna (tot de coronajaren).

Tabel 3.1 Verbruik per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2022 ^{a)} (kg)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 ^{a)}
Consumptiemelk	56,6	55,5	54,2	53,3	52,2	50,6	49,7	49,4	47,7	45,6	49,4	49,1	42,3	41,6	39,8	43,6	44,7	42,2
Consumptiemelk- producten	49,5	48,0	47,9	46,7	46,6	44,4	43,0	41,9	40,0	38,4	38,0	40,3	40,8	41,5	39,2	40,8	40,0	38,3
Kaas (inclusief kwark)	18,4	18,6	18,7	19,1	19,8	19,4	19,7	19,8	20,0	20,4	21,3	21,8	22,3	23,8	25,6	25,9	25,7	25,0
Eieren	11,2	11,1	11,1	11,1	11,2	11,3	11,5	11,7	11,9	12,1	12,3	12,4	12,3	12,3	12,4	12,2	12,1	11,8
Boter en boterolie	4,4	4,5	4,4	4,0	3,8	3,7	3,9	4,2	4,5	4,6	4,6	4,8	4,7	4,8	4,8	4,6	4,3	4,3

^{a)} cijfers voor 2022 zijn nog voorlopig want gebaseerd op geschatte productiecijfers

Bron: ZuivelNL, CBS; berekening Wageningen Economic Research.

Figuur 3.1 Verbruik per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2022 (kg)

Bron: ZuivelNL, CBS; berekening Wageningen Economic Research.

4 Enkele reflecties

Wanneer het over het belang gaat om tot een eetpatroon te komen waarin minder dierlijke en meer plantaardige producten worden gegeten (de zogenaemde eiwittransitie), dan gaat het doorgaans meer over vleesreductie dan over het terugschroeven van de consumptie van zuivel of eieren. Terwijl de vleesverbruikscijfers over de jaren 2005-2021 aangeven dat op nationale schaal de vleesreductie in Nederland gering is (Dagevos et al., 2022), leren de cijfers over diezelfde periode voor melk(producten) dat er overtuigend een afname is in het verbruik. Dat er in 'zuivelland' Nederland naast 'verliezers' ook 'winnaars' zijn aan te wijzen, laten het niveau van en de trend in het kaasverbruik zien. Kennelijk is het voor veel Nederlanders tamelijk gebruikelijk of gemakkelijk om het glas melk met enige regelmaat achterwege te laten dan dat ditzelfde voor kaas zou gelden, waar we een zwak voor blijven houden. En meer dan dat: onze hoge eiwitconsumptie wordt in toenemende mate gestut door kaas en kwark. In dit licht lijken respondenten in een paar recente studies eerder aan kaas dan aan melk te hebben gedacht toen ze aangaven dat ze meer bereid zijn om weinig (rood) vlees te eten dan dat ze hun zuivelconsumptie (flink) wensen te reduceren (Koch en Vringer, 2023; Verain en Dagevos, 2023). De resultaten in het vorige hoofdstuk suggereren immers dat veel Nederlanders meer gehecht zijn aan de consumptie van bepaalde zuivelproducten dan andere.

De gevonden tendensen sporen met een recent onderzoek (Autio et al., 2023) waarin 'ontzuivering' (*de-dairyification*) onder Finse consumenten object van studie is. Vertrekpunt is de vaststelling dat de consumptie van vloeibare melk in veel Westerse landen terugloopt, maar dat tegelijkertijd de trend is dat de consumptie van andere zuivelproducten toeneemt. Een samenloop van omstandigheden die herkenbaar is na de aangetroffen uitkomsten in het vorige hoofdstuk: de Nederlandse resultaten gaan op hoofdlijnen mee met ontwikkelingen in andere welvarende landen. In deze Finse studie komt ook naar voren dat deelnemers eerder en gemakkelijker vlees laten staan dan zuivel. Een uitkomst die op haar beurt gelijkenis vertoont met de suggestie die zojuist genoemde Nederlandse studies wekken. Het punt van waaruit de Finse studie vertrekt krijgt vervolg in de waarneming dat desgevraagd een zekere mate van 'ontmelking' blijkt te bestaan. Vergelijkbaar met vleesminderen (flexitarisme) gaat het met name om 'melkminderen' zonder dat melk volledig wordt opgegeven én zonder dat er een vergelijkbare bereidheid bestaat om kaas te minderen. Er worden dus niet zozeer keuzes gemaakt die afscheid van zuivel als zodanig nemen, maar er worden andere keuzes in zuivel gemaakt. Bepaalde producten uit het zuivelassortiment (volle, halfvolle en magere melk) verliezen aan populariteit, andere (kaas) behouden die en blijven te boek staan als bijzonder (lekker). Dit innovatieve Finse onderzoek laat zien dat een bepaalde mate van 'ontmelking' zich – in het kielzog van flexitarisme – voordoet zonder dat 'ontzuivering' zich manifesteert. De Nederlandse cijfers in het vorige hoofdstuk geven aanleiding een vergelijkbare conclusie te trekken.

Dat *de-dairyification* vooralsnog weinig voet aan de Hollandse grond krijgt, spreekt ook uit de in februari 2023 verschenen Voedselconsumptiepeiling (VCP) over de jaren 2019-2021 door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM, 2023), waar melkdranken het grootste aandeel (51%) hebben in de totale zuivelconsumptie, met afstand gevolgd door yoghurt (20%) en kaas (9%). De VCP constateert bovendien dat een zekere stabilisering in de zuivelconsumptie kenmerkender is voor de jongste jaren dan een dalende trend tussen eerdere VCP's (2007-2010 en 2012-2016). Maar hierbij mag aangetekend worden dat laatstgenoemde tijdvakken gewone jaren betroffen, terwijl in de periode 2019-2021 ongewone 'coronajaren' vielen. Hierdoor is het niet uitgesloten dat een corona-effect in het geding kan zijn overeenkomstig de verschillen tussen de jaren 2019, 2020-2021 en 2022 die de cijfers in het vorige hoofdstuk lieten zien. Hoe dan ook, de eveneens aanwezige stabiliteit in de cijfers die in hoofdstuk 3 vermeld zijn voor de jaren 2019-2021 (in vergelijking ook met dalende verbruikscijfers in de jaren '0 en '10) stemmen overeen met het beeld dat uit de VCP oprijst.² De 'ontmelking' is betrekkelijk en weinig wijst op 'ontzuivering', is op basis van de recente VCP te oordelen.

² Een overeenkomstig beeld dat verkregen is door zeer uiteenlopende vormen van dataverzameling: de hier gehanteerde macrobenadering, zoals beschreven in hoofdstuk 2, verschilt sterk van de VCP-benadering waar geput wordt uit databronnen die op microniveau oftewel persoonsniveau zijn verzameld via een twee keer 24-uursnavraag wat geconsumeerd is.

Bronnen en literatuur

- Autio, M., Sekki, S., Autio, J., Peltonen, K. en Niva, M. (2023). Towards de-dairyfication of the diet? — Consumers downshifting milk, yet justifying their dairy pleasures. *Frontiers in Sustainability*, 4, 975679.
- Dagevos, H., Verhoog, D., van Horne, P. en Hoste, R. (2022). *Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2021*. Wageningen: Wageningen Economic Research.
- Koch, J. en Vringer, K. (2023). *Hoe 'circulair' zijn Nederlandse consumenten?: Een empirisch onderzoek naar gedrag, bereidheid en de potentiële milieuwinst van circulair consumeren*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- RIVM (2023). Voedselconsumptiepeiling 2019-2021. <https://www.wateetnederland.nl/>
- Verain, M. en Dagevos, H. (2023). Opschuiven naar een meer plantaardig eetpatroon. *Voeding Nu*, 25, 12-15.
- Verhoog, D., Wijsman, H. en Terluin, I. (2015). *Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2014*. Den Haag: LEI-Wageningen UR.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
wur.nl/economic-research

Nota 2023-090
ISBN 978-94-6447-730-6

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.200 medewerkers (6.400 fte) en 13.200 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

